

POLSKIE TOWARZYSTWO OCHRONY PTAKÓW

*Biuro Regionalne w Olsztynie; ul. Lubelska 3/61; 10-404
Olsztyn*



PROJEKT ZADAŃ OCHRONY CZYNNEJ dla użytku ekologicznego „Kwiecewo” powiat olsztyński gmina Świątki



Opracował:
*mgr Sebastian Menderski
mgr inż. Włodzimierz Stepaniuk*

Olsztyn, październik 2008 r.

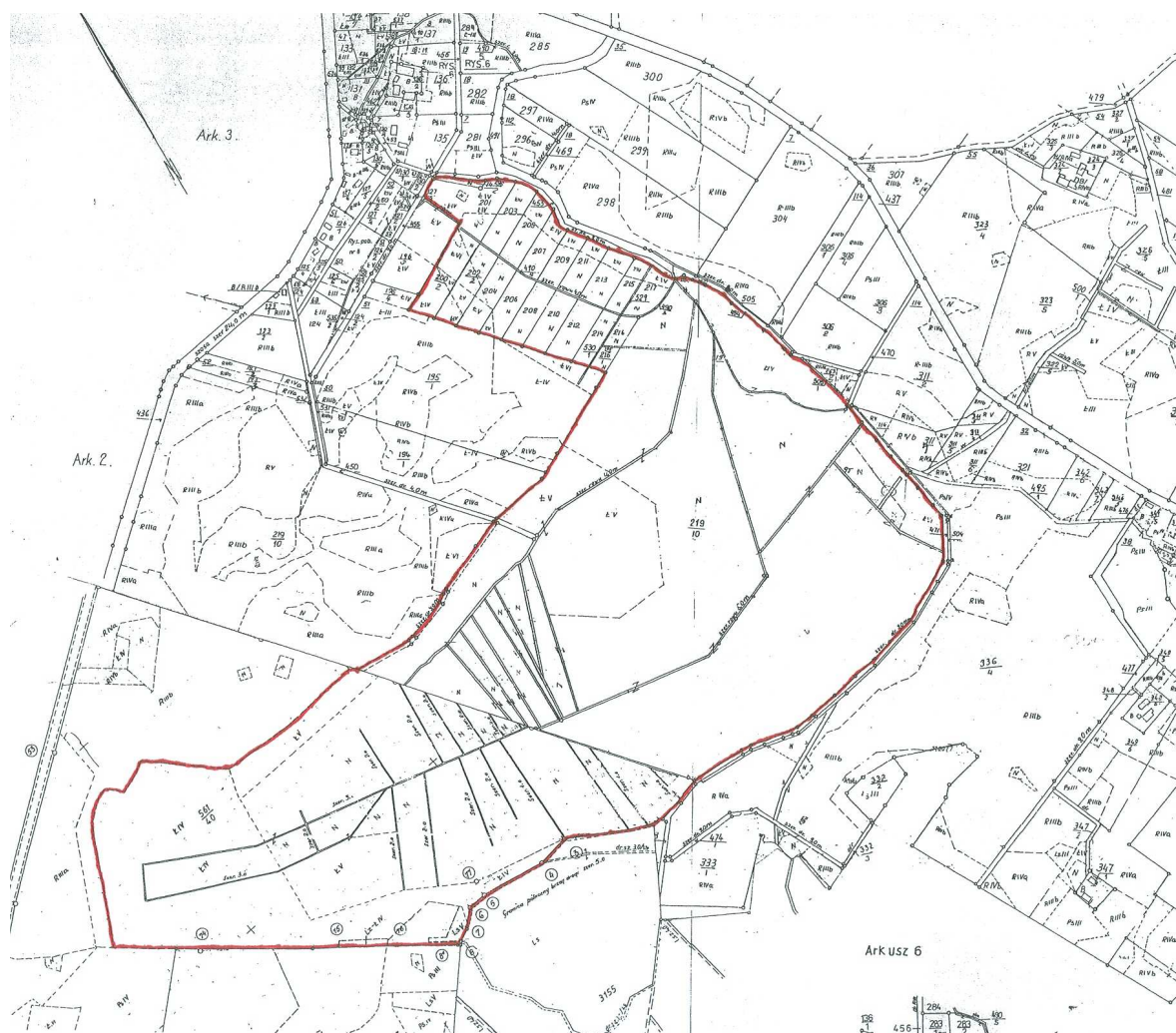
SPIS TREŚCI

1. Informacje ogólne.....	3
2. Opis hydrologiczny.....	4
3. Proponowane zadania ochronne.....	5
a) powstrzymanie ekspansji szuwaru trzcinowego	5
b) powstrzymanie ekspansji zarośli wierzbowych	6
c) regulacja poziomu wody	6
d) wykaszanie nieużytków wokół polderu	7
e) stosowanie pakietów rolnośrodowiskowych na terenach wokół polderu	7
f) czynna ochrona rybitw	8
g) wprowadzenie zintegrowanego systemu zarządzania użytkowaniem	9
h) zmiana statusu ochrony obiektu	10
LITERATURA:	10

1. Informacje ogólne.

Użytek ekologiczny „Kwiecewo” (Rycina 1) położony jest na południowy-zachód od miejscowości Kwiecewo (województwo warmińsko-mazurskie, powiat olsztyński, gmina Świątki), położonej 6 km na południowy zachód od Dobrego Miasta. Obszar ten należy do mezoregionu Pojezierze Olsztyńskie, stanowiącego zachodnią część makroregionu Pojezierza Mazurskie. Od północy sąsiaduje z Równiną Ornecką, Wzniesieniami Górowskimi i Równiną Sępopolską, od wschodu z Pojezierzem Mrągowskim, od południa z Równiną Mazurską i Garbem Lubawskim, a od zachodu z Pojezierzem Iławskim (KONDRACKI 2002). Pojezierze Olsztyńskie obejmuje powierzchnię ok. 3920 km². Główną jednostką geomorfologiczną jest wyżyna moreny dennej o urozmaiconej rzeźbie. Klimat tego regionu charakteryzuje duże zróżnicowanie i zmienność pogody. Obserwuje się tu chłodne zimy i wiosny. Okres wegetacyjny jest krótki, trwa 200 dni. Średnia roczna temperatura wynosi 7,1°C, roczna suma opadów – 610 mm. Wiatry przeważają z kierunku południowo-zachodniego, również znaczny jest udział wiatrów zachodnich.

Powierzchnia użytku ogranicza się do polderu o charakterze przeciwpowodziowym. W miejscu polderu istniał niegdyś zbiornik wodny, który osuszono i przekształcono w intensywnie użytkowane łąki kośne i pastwiska. Wraz z zaprzestaniem odprowadzania wody, przy użyciu stacji pomp, teren wypełnił się wodą i do dziś funkcjonuje jako polder o zmiennym poziomie wód. Jego powierzchnia, w zależności od poziomu wody wynosi od 50 do 80 ha, długość 1,2 km i szerokość 1 km. Płytką strefę przybrzeżną zbiornika porastają szuwały z trzciny pospolitej (*Phragmites australis*) i pałki wąskolistnej (*Typha angustifolia*), oraz kępy osoki aloesowatej (*Stratiotes aloides*). Zasilanie zbiornika to przede wszystkim wody opadowe i spływy powierzchniowe z otaczających zbiornik pól.



Rycina 1. Granice użytku ekologicznego „Kwiecewo”.

2. Opis hydrologiczny

Zbiornik wodny przy rzece Kwieli jest zbiornikiem utworzonym dla wód przeciwpowodziowych. Jest to polder odwadniany grawitacyjnie przy wyższych poziomach wody oraz przy pomocy przepompowni dla poziomów niskich. Położony jest w obniżeniu przy miejscowości Kwiecewo. Koryto rzeki w tym miejscu przebiega obrzeżem tego obniżenia w tzw. przekopie i jest częściowo ogroblowane. Dla dopływu wód powodziowych posiada odpowiedni przelew. Taki układ pozwala na gromadzenie wody w tym obniżeniu. Nadmiar wody po ustąpieniu wysokich przepływów (wody pozimowe, deszcze nawalne) przerzucany jest do rzeki Kwieli mechanicznie przy pomocy przepompowni. Poziom wody w zbiorniku może być dowolnie regulowany.

Niwelacja wykonana w dniu 16 października 2008 r. wykazała, że poziom wody układał się na rzędnej 107,05 m npm.. Przy tym poziomie wody powierzchnia zbiornika wynosi około 25 ha

otwartego zwierciadła wody. Użytkowanie łąk szczególnie w północnej części zbiornika jest przy takim poziomie wody utrudnione, a w niższych partiach niemożliwe. Aby umożliwić użytkowanie tych łąk potrzebne jest obniżenie poziomu wody do rzędnej minimum 105, 96 m n.p.m.. Obniżony poziom wody utworzy płytki kilkuhektarowy akwen wodny. Zbiornik posiadający takie niewielkie głębokości jest narażony na zarastanie sitem, pałą, turzycami. Ten stan spowoduje, że utraci on otwarte zwierciadło wody.

Zatem doprowadzenie użytków rolnych przylegających do polderu do stanu używalności rolnej poprzez trwałe obniżenie poziomu wody (wiosna-jesień) doprowadzi do zupełnej zmiany charakteru użytku ekologicznego, poprzez utratę cennych siedlisk podmokłych. Tym samym nie jest to zgodne z założeniami powołanego użytku ekologicznego i nie powinno być wykonywane.

3. Proponowane zadania ochronne.

a) powstrzymanie ekspansji szuwaru trzcinowego

Trzcina stanowi dla użytku jedno z głównych zagrożeń. W ciągu 3 ostatnich lat zaobserwowano powiększenie się zasięgu szuwaru trzcinowego o ok 20%, co w ciągu kilku kolejnych lat może doprowadzić do całkowitego zastąpienia niskiego szuwaru trzciną. Realizacja poprzez:

- wprowadzenie na wyznaczonych powierzchniach (patrz mapa) regularnych koszeń letnich trzciny, kiedy najwięcej materiałów zapasowych znajduje się w łodydze. Jest to okres tuż po wyrośnięciu świeżych roślin i wykształceniu kwiatostanów (czerwiec-lipiec). Dokładny termin koszenia uzależniony od wegetacji roślin i dla poszczególnych lat powinien być ustalany na bieżąco z Wojewódzkim Konserwatorem Przyrody. Jednocześnie może on się zbiegać z okresem lęgowym u ptaków, stąd wskazana jest szczegółowa inwentaryzacja zaawansowania lęgów na danych powierzchniach. Koszenie należy rozpocząć niezwłocznie po zakończeniu lęgów, gdyż późny termin koszenia może mieć skutek odwrotny do planowanego.
- regulacja poziomu wody w trakcie trwania sezonu wegetacyjnego. Możliwie najwyższy poziom wody powinien być utrzymywany wiosną, natomiast z początkiem lipca wskazane jest powolne zmniejszanie poziomu wody. Jeśli nie dzieje się to naturalnie z powodu braku opadów, należy uruchomić stację pomp, aby zmniejszyć poziom wody. Najniższy poziom wody polder powinien osiągać na przełomie sierpnia i września, lecz nie powinien być mniejszy niż połowa maksymalnego poziomu. Z początkiem września wskazane jest zaprzestanie utrzymywania niskiego poziomu i zezwolenie na naturalne napełnianie zbiornika wodami opadowymi.

- mechaniczne usuwanie kłaczy trzciny. Podczas całkowitego osuszenia zbiornika wskazane jest nasilenie powstrzymywania ekspansji trzciny. W okresie jesienno-zimowym trzcina całość materiałów zapasowych magazynuje w kłaczach, tym samym dopuszcza się niszczenie trzciny w tym okresie jedynie poprzez mechaniczne usuwanie całych kłaczy.

Skoszona trzcina powinna być zebrana, aby nie zwiększać dopływu biogenów do zbiornika. Może posłużyć do budowy platform dla rybitw (patrz podpunkt f)

b) powstrzymanie ekspansji zarośli wierzbowych

Zarośla wierzbowe stanowią dla polderu zagrożenie nie mniej istotne niż trzcinowiska. Pierwsze wierzby zaobserwowano w roku 2006 i od tego czasu znacznie powiększył się ich areal występowania. Obecnie ekspansja wierzby nie stanowi tak dużego zagrożenia jak ekspansja trzciny, natomiast w ciągu kilku lat problem ten może znacznie zwiększyć swoje znaczenie. Zatem zlikwidowanie zarośli wierzbowych powinno być zadaniem priorytetowym, tym bardziej że obecnie usunięcie wierzby jest łatwe do zrealizowania. Realizacja poprzez:

- mechaniczne usuwanie zarośli wierzbowych (patrz mapa) za pomocą kos spalinowych lub ręcznie za pomocą dwuręcznych sekatorów i siekier. Usuwanie wierzby powinno odbywać się po 1 sierpnia. Jednocześnie powinny być zachowane wymogi takie jak przy usuwaniu trzciny (sprawdzenie etapu zaawansowania lęgów ptaków). Każda pozostałość po wycięciu powinna być posmarowana preparatem typu Roundup, aby powstrzymać dalszy rozwój tych roślin. Wskazane byłoby usuwanie krzewów wraz z systemem korzeniowym. Może to się odbywać w okresach całkowitego osuszenia polderu.

c) regulacja poziomu wody

Poziom wody dla polderu jest kluczowym elementem w realizacji zadań ochrony czynnej. Przy określaniu poziomów wód polderu powinno brać się pod uwagę operat wodno-prawny określony dla polderu Kwiecewo.

- zbiornik powinien przypominać naturalny zbiornik wodny o wysokiej dynamice powierzchni i zasobów wodnych tj.:
 - A. styczeń-czerwiec – możliwie wysoki poziom wody.
 - B. lipiec-sierpień – powolne obniżanie poziomu wody do minimum, które nie powinno być niższe niż połowa maksymalnego poziomu wody. Obniżanie, przy braku opadów, będzie częściowo odbywało się samoistnie ze względu na dużą powierzchnię parowania. Wspomaganie obniżania poziomu wody powinno odbywać się za pomocą stacji pomp.
 - C. wrzesień – utrzymywanie najniższego poziomu wody przy pomocy stacji pomp.

D. październik-grudzień – ponowne napełnianie zbiornika do maksymalnego poziomu.

- całkowite osuszanie zbiornika co 4 lata. Osuszanie zbiornika przy pomocy stacji pomp powinno rozpocząć się z momentem osiągnięcia najniższego poziomu wody (wrzesień). Po wypompowaniu wody zalecane jest utrzymywanie takiego stanu przez 3-4 tygodnie, po czym pozwolenie na naturalne napełnienie zbiornika wodami opadowymi. Osuszanie pozytywnie wpływa na procesy mineralizacji osadów dennych.

d) wykaszanie nieużytków wokół polderu

Na terenie polderu oraz w jego sąsiedztwie znajdują się nieużytki. Zaleca się wykaszanie ich minimum raz na 3 lata (patrz mapa). Zapobieganie to sukcesji roślinności, która negatywnie wpływa na gatunki ptaków terenów otwartych. W przypadku polderu Kwiecewo sukcesja może negatywnie wpłynąć na populację ptaków wodno-błotnych.

e) stosowanie pakietów rolnośrodowiskowych na terenach wokół polderu

Polder Kwiecewo otoczony jest przez łąki oraz grunty orne. Zaleca się stosowanie następujących pakietów rolnośrodowiskowych:

A. dla trwałych użytków zielonych (łąki, pastwiska):

- ochrona zagrożonych ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000 (warianty 4.1-4.10) – płatność do 1200 zł/ha
- rolnictwo ekologiczne (wariant 2.3) – płatność do 330 zł/ha
- strefy buforowe (wariant 9.1-9.4) – płatność do 110 zł/100 mb stref buforowych bądź miedz śródpolnych. Strefy powinny być stosowane przy granicy z polderem oraz między sąsiednimi działkami.

B. dla gruntów ornych:

- rolnictwo ekologiczne (warianty 2.1-2.2, 2.5-2.8) – płatność do 1550 zł/ha
- zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych w rolnictwie (wariant 6.1-6.2) – płatność do 800 zł/ha
- ochrona gleb i wód (warianty 8.1-8.3) – płatność do 420 zł/ha
- strefy buforowe (wariant 9.1-9.4) – płatność do 110 zł/100 mb stref buforowych bądź miedz śródpolnych. Strefy powinny być stosowane przy granicy z polderem oraz między sąsiednimi działkami.

Dodatkowo dla użytków zielonych wokół polderu zaleca się przekształcenie łąk kośnych w pastwiska. Może być to zrealizowane dzięki pakietowi – zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie (warianty 7.1-7.3), dzięki którym rolnik może otrzymać

płatność do 1500 zł/szt. Wprowadzenie wypasu na terenach wokół polderu Kwiecewo może znacznie zwiększyć różnorodność przyrodniczą użytku.

f) czynna ochrona rybitw

Użytek ekologiczny 'Kwiecewo' stanowi obecnie najcenniejsze miejsce lęgowe dla rybitw na terenie województwa warmińsko-mazurskiego. W roku 2008 gniazdowało tu ponad 200 par rybitw z gatunków: rybitwa białowasa (*Chlidonias hybridus*), rybitwa czarna (*Chlidonias niger*), rybitwa białoskrzydła (*Chlidonias leucopterus*). Sytuacja ta wynika przede wszystkim z dobrych warunków pokarmowych i gniazdowych, jakie panowały w roku 2008. W kolejnych latach zasobność pokarmowa i gniazdowa może ulec zmianie na niekorzyść rybitw ze względu na dynamikę zbiornika wodnego, stąd należy podjąć odpowiednie czynniki ochronne poprzez:

- regulacja poziomu wody (patrz podpunkt f) – zwiększy zarówno zasobność pokarmową jak i potencjalnych miejsc gniazdowych
- ręczne wykaszanie niewielkich fragmentów szuwaru niskiego i trzciny (patrz mapa) – wykaszanie powinno odbywać się tuż przed zakładaniem przez rybitwy gniazd (kwiecień), co wiąże się ze szczytem sezonu lęgowego innych ptaków wodno-błotnych. Stąd też wykaszanie powinno odbywać się po dokładnej inwentaryzacji gniazd ptaków (obserwacje z pontonu), aby uniknąć odsłonięcia lęgów. Wykoszone niewielkie pasy trzciny i szuwaru niskiego zwiększą ilość pływającego materiału roślinnego, służącego rybitwom do budowy gniazd. Zaleca się wykaszanie co roku innego fragmentu trzin i szuwaru, lecz nie więcej niż pas o szerokości 1,5 m i długości 30 metrów.
- stosowanie sztucznych platform lęgowych dla rybitw z rodzaju *Chlidonias* (Rycina 2) – platformy są sprawdzoną metodą zwiększania potencjalnych miejsc lęgowych. Zaleca się stosowanie rocznie 20 platform gniazdowych o konstrukcji drewniano-ziemnej oraz 20 platform o konstrukcji drewniano-trzcinowej.



Rycina 2. Archipelag sztucznych platform lęgowych dla rybitw (A.Tarłowski).

g) wprowadzenie zintegrowanego systemu zarządzania użytkowiem

Zaleca się ustalenie podmiotu odpowiedzialnego za zarządzanie działaniami ochronnymi. W kompetencji podmiotu zarządzającego byłoby:

- ustalanie na bieżąco z Zarządem Melioracji i Urzędzeń Wodnych w Olsztynie poziomu wód polderu, zgodnie z zaleceniami z niniejszego projektu,
- ustalanie terminów koszenia szuwaru trzcinowego, zarośli wierzbowych, szuwaru niskiego oraz wodowania platform dla rybitw, zgodnie z zaleceniami z niniejszego projektu,
- nadzór nad koszeniem oraz zbieraniem pokosu,
- propagowanie wśród lokalnej społeczności programów rolnośrodowiskowych,

Obecnie główną przeszkodą w sprawnym zarządzaniu użytkowiem jest forma własności gruntów. Większość (ok. 80%) powierzchni polderu należy do Skarbu Państwa, jednak pozostała część to grunty prywatne. Taka forma własności utrudnia możliwość regulowania poziomu wód polderu z korzyścią dla ornitofauny. Wody polderu bowiem zalewają sąsiadujące trwałe użytki zielone, z czego wynikają konflikty między rolnikami a służbami ochrony przyrody. Wskazane byłoby ujednolicenie formy własności w celu uniknięcia w przyszłości konfliktów. Dobrym rozwiązaniem jest wymiana gruntów prywatnych na inne, oddalone od wód polderu oraz wzmożone propagowanie programów rolnośrodowiskowych.

h) zmiana statusu ochrony obiektu

Użytek ekologiczny „Kwiecewo” wyróżnia się spośród innych użytków ekologicznych wybitnymi walorami ornitologicznymi. Tym samym naturalne powinno być nadanie temu obszarowi wyższej formy ochrony np. rezerwatu przyrody. Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 r, Art. 13.

1. Rezerwat przyrody obejmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, **wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi**, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi.

Tym samym użytek ekologiczny „Kwiecewo” spełnia kryteria powoływania rezerwatów przyrody. Ponadto obecnie użytek ekologiczny „Kwiecewo” spełnia dwa kryteria powoływania Obszarów Specjalnej Ochrony w sieci Natura 2000. Są to następujące kryteria:

C3 - Gatunki wędrowne niezagrożone w państwach Unii Europejskiej, występujące w dużych zagęszczeniach, czyli gatunki z art. 4.2. DP, nie objęte Załącznikiem I – C3; ranga OSO nadawana jest obszarom, na których występuje co najmniej 1% populacji ptaków szlaku wędrownego gatunku wędrownego lub co najmniej 1% określonej populacji, np. krajowej lęgowej czy krajowej zimującej itp., co najmniej 1 gatunku wędrownego.

W przypadku Kwiecewa lęgowa populacja rybitwy białowąsej (*Chlidonias hybridus*) z roku 2008, spełnia to kryterium. Liczba par, oszacowana na 130 (dane własne niepubl.), stanowi ponad 16% krajowej populacji tego gatunku (TOMIAŁOJĆ & STAWARCZYK 2003).

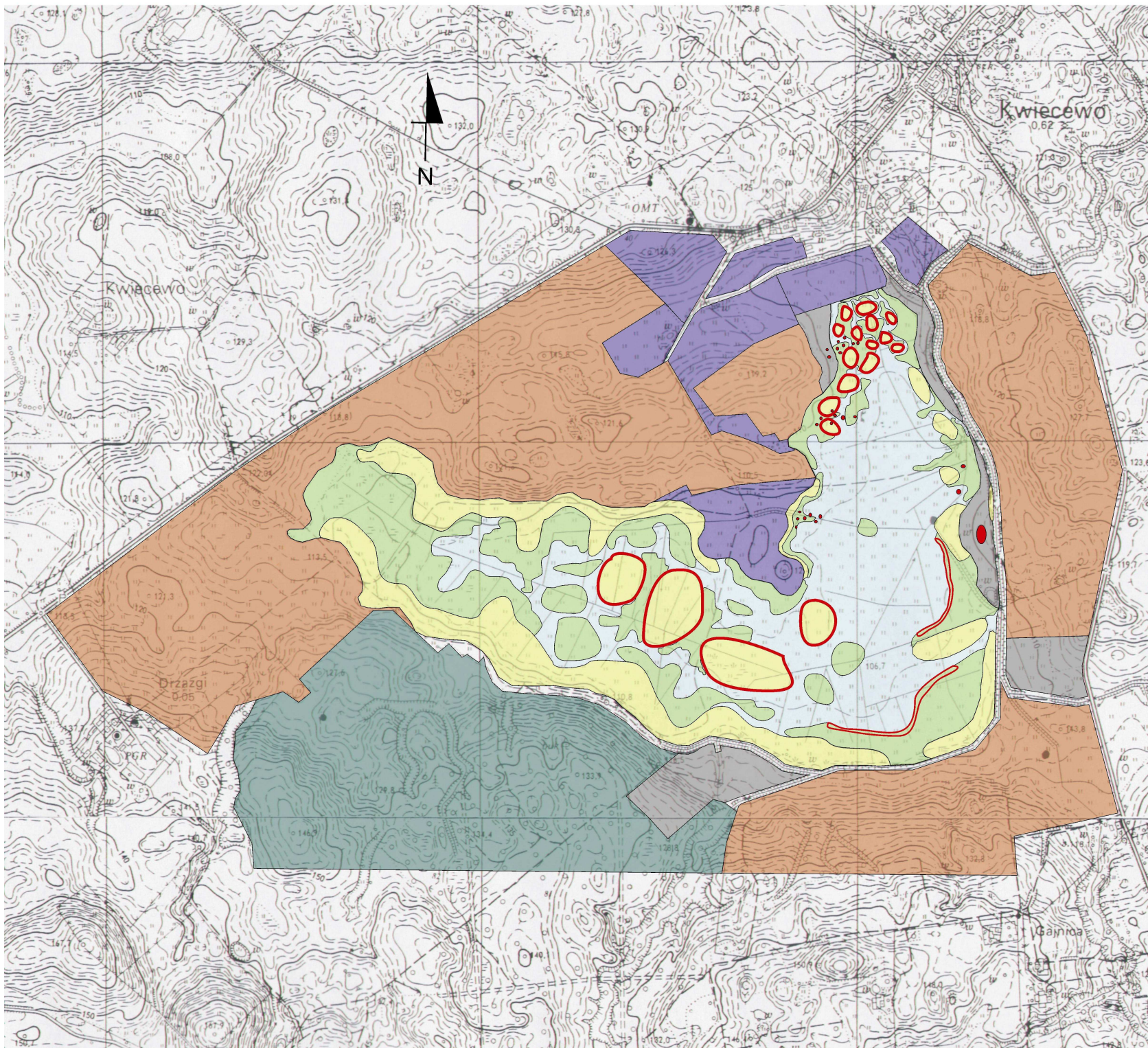
C6 - Gatunki zagrożone w państwach Unii Europejskiej, czyli gatunki z Załącznika I i w odniesieniu do zasobów krajowych – C6; ranga OSO nadawana jest obszarom, na których występuje co najmniej 1% krajowej populacji gatunku (lęgowej, wędrującej lub zimującej).

Wyjaśnienie jak wyżej.

Tym samym użytek ekologiczny „Kwiecewo” spełnia kryteria powoływania obszarów Natura 2000.

LITERATURA:

1. KONDRACKI J. 2002. Geografia regionalna Polski. PWN, Warszawa.
2. TOMIAŁOJĆ L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”. Wrocław. Tom I, str. 426.



Mapa rozmieszczenia siedlisk roślinnych
oraz zabiegów ochronnych polderu Kwieciewo.

skala 1:10 000

województwo: warmińsko-mazurskie

powiat: olsztyński

gmina: Świątki

legenda:

-  - szuwar trzcinowy
-  - szuwar niski
-  - użytki zielone
-  - grunty orne
-  - nieużytki
-  - las
-  - zarośla wierzbowe
zaplanowane do usunięcia
-  - granica obszarów do wykaszania